

भेरीगंगा नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
छिन्चु, सुर्खेत
कर्णाली प्रदेश, नेपाल

स्थानीय राजपत्र

खण्ड: ०६

संख्या: ०४

मिति: २०८०/११/२९ गते

भाग-१

भेरीगंगा नगरपालिका

भेरीगंगा नगरपालिकाको वन संरक्षण ऐन, २०८०

१४औं नगरसभाबाट पारित भएको मिति: २०८०/११/२७

प्रस्तावना : भेरीगंगा नगरपालिकाको क्षेत्र भित्रका वनको संरक्षण तथा दिगो व्यवस्थापन गरी जैविक विविधता संरक्षण, वातावरणीय सेवाको प्रवर्द्धन, पर्यापर्यटन तथा कृषि वन उद्यमको विकास गर्दै वन पैदावारको सदुपयोग र सोबाट प्राप्त लाभको समन्यायिक बाँडफाँड गरी पर्यावरणीय दिगो विकास र लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीता गर्दै वनमाथिको सामुदायिक तथा निजी अधिकार सुनिश्चितता गर्न आवश्यक कानूनी व्यवस्था गर्न वान्छनीय भएकोले, नेपालको संविधानको धारा २२१ र २२६ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ बमोजिम भेरीगंगा नगरपालिकाको १४औं नगरसभाले यो ऐन तर्जुमा गरी लागु गरिएको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्तनाम र प्रारम्भ :** (१) यस ऐनको नाम “भेरीगंगा नगरपालिकाको वन संरक्षणऐन २०८०” रहेको छ ।

(२) यो ऐन भेरीगंगा नगरपालिकाको राजपत्रमा प्रकाशन भएको मितिदेखि प्रारम्भ हुनेछ ।

२. परिभाषा : विषयवा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा :

- (क) “उपभोक्ता समूह” भन्नाले वनको संरक्षण, सम्बर्द्धन, व्यवस्थापन र सदुपयोग गर्न दफा २२ बमोजिम गठन भई दफा २३ बमोजिम दर्ता भएको उपभोक्ता समूह सम्झनुपर्छ ।
- (ख) “कबुलियती वन” भन्नाले दफा ३० बमोजिम व्यवस्थापन गरिने राष्ट्रिय वन सम्झनुपर्छ ।
- (ग) “कार्यपालिका” भन्नाले भेरीगंगा नगरपालिकाको कार्यपालिका सम्झनुपर्छ ।
- (घ) “कार्ययोजना” भन्नाले वनको संरक्षण, संवर्द्धन, व्यवस्थापन र सदुपयोग लगायतका विषयवस्तु समावेश भएको वन व्यवस्थापन कार्ययोजना सम्झनुपर्छ र सो शब्दले डिभिजन वन कार्यालयको आवधिक योजना सहितको रणनीतिक योजना र वन संरक्षण क्षेत्रको विशेष कार्ययोजनालाई समेत जनाउँछ ।
- (ङ) “कार्यसमिति” भन्नाले यस ऐनको दफा २२ बमोजिम गठन भएको सामुदायिक समूहको दफा २६ बमोजिमको कार्यसमिति सम्झनुपर्छ ।
- (च) “गैरकाष्ठ वन पैदावार” भन्नाले वनमा रहेका वा वनमा उत्पन्न भएका वा वनबाहिर रहेका रुखहरुबाट उत्पादित काठ र दाउरा बाहेकका जडीबुटी तथा अन्य सबै जैविक उत्पत्तिका सामानलाई जनाउँछ ।
- (छ) “चिडियाखाना” भन्नाले संरक्षण, शिक्षा, मनोरन्जन, प्रजनन, वंशाणु श्रोत संरक्षण, अध्ययन अनुसन्धान गर्ने उद्देश्यले जीवजन्तुको परस्थानमा प्रदर्शनीमा राखी व्यवस्थापन गरिएको स्थानलाई जनाउँछ ।
- (ज) “जैविक मार्ग” भन्नाले वन्यजन्तुहरु एक वासस्थानबाट अर्को वासस्थानमा आवत जावत गर्ने क्षेत्र वा वन जंगल वा वन क्षेत्रलाई जनाउँछ ।
- (झ) “टाँचा” भन्नाले काठ वा खडारहेका रुखमा लगाइने छाप, चिन्ह वा निशानालाई जनाउँदछ ।
- (ञ) “डिभिजन वन कार्यालय” भन्नाले प्रदेश सरकार अन्तरगतको डिभिजन वन कार्यालय सम्झनुपर्छ ।
- (ट) “डिभिजनल वन अधिकृत” भन्नाले प्रचलित कानूनबमोजिम नेपाल सरकारले खटाएको डिभिजन वन कार्यालयको प्रमुख सम्झनुपर्छ ।

- (ठ) “धार्मिक वन” भन्नाले दफा ३१ बमोजिम संरक्षण तथा व्यवस्थापन गरिएको राष्ट्रिय वनलाई जनाउँदछ ।
- (ड) “तोकिएको वा तोकिएबमोजिम” भन्नाले यस ऐनबमोजिम बनेको नियमावली, कार्यविधिमा तोकिएको वा तोकिएबमोजिम सम्झनुपर्छ ।
- (ढ) “नगरपालिका” भन्नाले भेरीगंगा नगरपालिका सम्झनुपर्छ ।
- (ण) “निजी वन” भन्नाले प्रचलित कानूनबमोजिम कुनै व्यक्तिको हक पुग्ने निजी जग्गामा लगाई हुर्काएको वा संरक्षण गरिएको वनलाई जनाउँछ र सो शब्दले परिवारको निजी जग्गामा रहेको पारिवारिक निजी वन समेतलाई जनाउनेछ ।
- (त) “पर्यापर्यटन” भन्नाले वातावरण संरक्षण र स्थानीय समुदायको हितको प्रतिकूल नहुने गरी वनक्षेत्रमा गरिने प्रकृतिमा आधारित पर्यटन गतिविधि सम्झनुपर्छ ।
- (थ) “राष्ट्रिय वन” भन्नाले भेरीगंगा नगरपालिकाको क्षेत्रभित्र रहेका सामुदायिक वन, सरकारद्वारा व्यवस्थित वन, वन संरक्षण क्षेत्र, साभेदारी वन, कबुलियति वन र धार्मिक वन समेत सम्झनुपर्छ ।
- (द) “वन” भन्नाले पूर्ण वा आंशिक रूपमा रुख वा बुट्यानले ढाकिएको क्षेत्र सम्झनुपर्छ ।
- (ध) “वन पैदावार” भन्नाले वनमा रहेका वा पाइएका वा वनबाट ल्याइएका देहायका वन पैदावारलाई जनाउँछ :
- (१) काठजन्य वन पैदावार
- (२) जडीबुटी र गैरकाष्ठ वन पैदावार र
- (३) चट्टान, ढुङ्गा, माटो, नदीजन्य र खनिजजन्य पदार्थ ।
- (न) “वन सिमाना चिन्ह” भन्नाले राष्ट्रिय वनको सिमाना छुट्टयाउन लगाइएको काठ, ढुङ्गा, सिमेन्ट वा अरु कुनै वस्तुको खम्बा वा चिन्हपटलाई जनाउँदछ र सो शब्दले प्रचलित कानूनबमोजिम जग्गा नापजाँच गरी तयार गरेको नक्सामा अङ्कित वन सिमाना चिन्ह समेतलाई जनाउनेछ ।
- (प) “वन क्षेत्र” भन्नाले निजी स्वामित्वको हक भोगको र प्रचलित कानूनले अन्यथा व्यवस्था गरेको बाहेकको वन सिमाना लगाइएको वा नलगाइएको वनले घेरिएको वा वनभित्र रहेको घाँसे मैदान, खर्क, पहाड, बाटो, पोखरी, ताल तलैया, सिमसार, नदी, खोलानाला, बगर, पर्ति वा ऐलानी जग्गाले ओगटेको क्षेत्र सम्झनुपर्छ ।

- (फ) “व्यवस्थापन योजना” भन्नाले वातावरणीय सन्तुलन कायम राखी वनको विकास, संरक्षण तथा वन पैदावारको उपयोग र विक्री वितरण गर्न तयार गरिएको र यस ऐन एवं प्रचलित कानूनबमोजिम स्वीकृत वनसम्बन्धि कार्य योजनालाई जनाउँदछ ।
- (ब) “वातावरणीय सेवा” भन्नाले वन क्षेत्रको पारिस्थितिकीय प्रणालीबाट प्राप्त हुने देहाय बमोजिमको सेवा र सोबाट प्राप्त हुने लाभलाई जनाउँदछ :
- (१) कार्वन सेवा
 - (२) जैविक विविधताको संरक्षण
 - (३) जलाधार तथा जलचक्र प्रणाली
 - (४) पर्यापर्यटन
 - (५) वातावरणीय सेवा प्रदान गर्ने अन्य वस्तु, सेवा वा लाभ ।
- (भ) “वातावरणीय परीक्षण” भन्नाले वातावरण संरक्षण सम्बन्धि प्रचलित कानूनबमोजिम गरिने संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन, प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण र वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन समेतलाई जनाउँदछ ।
- (म) “सामुदायमा आधारित जलवायु अनुकूलन” भन्नाले अनुकूलन योजना तर्जुमा सम्बन्धि प्रचलित मापदण्ड तथा कार्यविधिहरु र नगरपालिकाको स्थानीय अनुकूलन योजनालाई समेत मध्यनजर गर्दै उपभोक्ता समूहले आफ्नो स्थानीय समुदायका लागि अनुकूलन योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने कार्यलाई जनाउँदछ ।
- (य) “सामुदायिक वन” भन्नाले वन सम्बन्धि प्रचलित कानूनबमोजिम उपभोक्ता समूहलाई सामुदायिक वनको रूपमा हस्तान्तरण गरिएको राष्ट्रिय वनको भाग सम्भन्नुपर्छ ।
- (र) “सार्वजनिक जग्गा” भन्नाले जग्गा र वनसम्बन्धि प्रचलित कानूनबमोजिम परिभाषित गरिए अनुसार नगरपालिकाको क्षेत्रमा पहिचान र सिमाङ्कन गरिएका सार्वजनिक जग्गालाई जनाउँदछ ।

परिच्छेद-२

वनको सीमा निर्धारण, भू-उपयोग र वन क्षेत्रमा विकास आयोजना सञ्चालन सम्बन्धि व्यवस्था

३. **वनको सिमाना निर्धारण :** (१) वन सम्बन्धि प्रचलित कानूनबमोजिम डिभिजन वन कार्यालयले नगरपालिकासँग समन्वय गरी विभिन्न सरोकारवालाहरुलाई समेत सहभागी गराई राष्ट्रिय वनको सिमाना निर्धारण गरी वन सिमाना चिन्ह लगाउनुपर्नेछ ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम वन सिमाना निर्धारण गरी तयार गरिएको नक्शामा यस नगरपालिकाका प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले प्रमाणित गरी सोको एक प्रति नगरपालिकामा र एक प्रति डिभिजन वन कार्यालयमा अभिलेख राख्नुपर्नेछ ।

४. **वन सिमानाका लागि जग्गा प्राप्त गर्न सक्ने :** (१) दफा ३ बमोजिम वनको सिमाना कायम गर्दा वन संरक्षणको दृष्टिकोणले आवश्यक भएमा वनको सिमानासँग जोडिएका सार्वजनिक जग्गा वा कुनै व्यक्तिको निजी जग्गा वा त्यस्तो जग्गामा रहेका कुनै भौतिक संरचनाहरु समेत नगरपालिकासँग छलफल गरी प्रचलित कानूनबमोजिम वनको सिमाना भित्र पारी वन सिमाना कायम गर्न सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम वनको सिमाना भित्र पारिएको कुनै व्यक्तिको निजी जग्गा वा त्यस्तो जग्गामा बनेको घर, छाप्रो तथा अन्यभौतिक संरचना समेत वन सिमाना भित्र पार्नुपर्ने भएमा घर जग्गा प्राप्त सम्बन्धि प्रचलित कानूनबमोजिम प्राप्त गरी सोको क्षतिपूर्ति दिनुपर्नेछ ।
- (३) वन सिमानाभित्र परेको निजी जग्गाको प्रचलित कानूनबमोजिम लगत कट्टा गर्नुपर्नेछ ।
- (४) राष्ट्रिय वनमा परेको निजी जग्गाको लगत कट्टा गरिएमा डिभिजन वन कार्यालय र मालपोत कार्यालयले सोको जानकारी नगरपालिकालाई दिनुपर्नेछ र नगरपालिकाले सोहीबमोजिम निजी जग्गाको भूमी करसम्बन्धि लगत कट्टा गर्नुपर्नेछ ।

५. **स्थानीय वनमा कुनै व्यक्तिलाई हक प्राप्त नहुने :** (१) वन सम्बन्धि प्रचलित कानूनबमोजिम वायस ऐनबमोजिम नेपाल सरकार, कर्णाली प्रदेश सरकार वा नगरपालिकाबाट अनुमति, हक, छुट, सुविधा, पट्टा वा पूर्जा वा प्रमाणपत्र प्राप्त गरी वा अरु कुनै प्रकारले हक वा सहूलियत प्राप्त गरेकोमा बाहेक कुनै व्यक्ति, संघसंस्था वा समूहलाई नगरपालिकाको क्षेत्रभित्रको वनमा कुनै किसिमको हक वा सहूलियत प्राप्त हुनेछैन ।

६. **हक हस्तान्तरण गर्न नहुने:** (१) कुनै व्यक्ति, संघ संस्था वा समूहले नगरपालिकाको क्षेत्र भित्रको वनमा पाएको अनुमति, हक, छुट, सुविधा, सहूलियत, पट्टा वा पूर्जा अरु कसैलाई विक्री गर्न, बन्धकीमा दिन, दान दिन वा सट्टापट्टा गर्न वा अन्य कुनै प्रकारले हक हस्तान्तरण गर्न हुँदैन ।

७. वनको जग्गा दर्ता गर्न नहुने : (१) नगरपालिकाको क्षेत्र भित्रको राष्ट्रिय वन, समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन प्रणालीका रूपमा व्यवस्थापन भैरहेको र नगरपालिकाले वनसम्बन्धि प्रचलित कानून बमोजिम आफ्नो क्षेत्रभित्रका सार्वजनिक जग्गामा वनको विकास, संरक्षण, व्यवस्थापन गरिरहेको वनको जग्गा कसैले पनि दर्ता गर्न वा गराउन हुँदैन ।

(२) उपदफा (१) मा लेखिएको जग्गा दर्ता गराइएको भएतापनि सो दर्ताको नाताले त्यस्तो जग्गा दावी गर्न पाइनेछैन र त्यस्तो दर्ता स्वतः बदर हुनेछ ।

(३) यो ऐन प्रारम्भ हुनभन्दा अघि कसैले राष्ट्रिय वनको कुनै भाग वा समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन प्रणालीका रूपमा समुदायले व्यवस्थापन गरिरहेको वनको कुनै भाग सम्बन्धित निकायको स्वीकृति बेगर चैकानूनी रूपले दर्ता गराएको रहेछ भने त्यस्तो दर्ता पनि यो ऐन प्रारम्भ भएपछि स्वतः बदर हुनेछ र त्यस्तो दर्ताको लगत कट्टा गरिनेछ ।

(४) उपदफा (२) र (३) बमोजिम दर्ता बदर भएको जग्गाको लगत कट्टा सम्बन्धि व्यवस्था वन सम्बन्धि प्रचलित कानूनबमोजिम हुनेछ ।

८. भू-उपयोग योजना र वन क्षेत्रको भू-उपयोग परिवर्तन : (१) नगरपालिका वा अन्य सम्बन्धित निकायले भू-उपयोग योजना तर्जुमा गर्दा नगरपालिकामा रहेको राष्ट्रिय वन र समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन प्रणालीका रूपमा समुदायले व्यवस्थापन गरीरहेको वनलाई वन क्षेत्रको रूपमा नै कायम गर्नुपर्नेछ ।

(२) नगरपालिकाको क्षेत्रभित्र रहेका कुनैपनि वनहरूमा कुनैपनि किसिमको बसोबास वा पूनर्वास गर्ने गराइने छैन ।
तर प्राकृतिक प्रकोप पिडित घरधुरीहरूलाई प्रकोप व्यवस्थापन गर्न लाग्ने अवधीभर वनको कुनै क्षेत्रमा वन विनास नहुने गरी अस्थायी बसोबास गराउन सकिनेछ ।

(३) नेपालको संविधानबमोजिम भूमिहिन दलित र भूमिहिन सुकुम्बासीलाई रुख विरुवा नभएको कुनै क्षेत्रको जग्गा उपलब्ध गराउनुपर्ने भएमा भूमी सम्बन्धि प्रचलित कानूनबमोजिमको प्रक्रिया अवलम्बन गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्नेछ ।

(४) समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन प्रणालीका रूपमा समुदायले व्यवस्थापन गरीरहेको वन क्षेत्रको भू-उपयोग परिवर्तन गर्नुपर्ने भएमा

सम्बन्धित उपभोक्ता समूहको सहमति लिई सम्बन्धित निकायबाट अनुमति प्राप्त भएमा मात्र वन क्षेत्रको भू-उपयोग परिवर्तन गर्न पाइनेछ ।

९. वन क्षेत्रमा विकास आयोजना सञ्चालन : (१) वन क्षेत्रमा राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजना, लगानी बोर्डबाट लगानी स्वीकृत भएका आयोजनावा राष्ट्रिय गौरव, प्रदेश गौरव तथा नगर गौरवका योजना सञ्चालन गर्ने, क्षतिपूर्ति प्रदान गर्ने र वन क्षेत्रको पूनर्स्थापना गर्ने सम्बन्धि व्यवस्थाहरू वनसम्बन्धि प्रचलित संघीय कानूनबमोजिम हुनेछ ।

(२) राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजना, लगानी बोर्डबाट लगानी स्वीकृत भएका आयोजना, राष्ट्रिय, प्रदेशतथा नगर गौरवका योजना, धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्र सन्चालन र फोहरमैला व्यवस्थापन तथा प्रशोधन कार्य बाहेक अन्य आयोजनाकालागि वन क्षेत्रको प्रयोग गर्न पाइनेछैन । तर नगरपालिकाले आफ्ना स्थानीय विकास आयोजनाहरू सन्चालन, धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्र सन्चालन र फोहरमैला व्यवस्थापन तथा प्रशोधन कार्यका लागि वन क्षेत्र प्रयोग गर्नुपर्ने भएमा प्रभावित स्थानीय समुदाय तथा वन उपभोक्ता समितिसँगको सहमतिमा निश्चित वन क्षेत्र प्रयोग गर्न सक्नेछ ।

१०. वन क्षेत्र प्रयोग गर्दा क्षतिपूर्ति दिनुपर्ने : (१) कुनैपनि प्रयोजनका लागि वन क्षेत्र प्रयोग गर्दा सोबाट प्रभावित हुने उपभोक्ता समूहसँग अग्रिम रूपमा सहमति लिनुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम वन क्षेत्र प्रयोग गर्दा कुनै उल्लेखनीय प्रतिकूल प्रभाव पर्ने भएमा सम्बन्धित उपभोक्ता समूह र अन्य प्रभावित समुदायलाई सम्बन्धित विकास आयोजना, व्यक्ति वा संगठित संस्थाले प्रचलित कानूनबमोजिम क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउनुपर्नेछ ।

(३) राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजना, लगानी बोर्डबाट लगानी स्वीकृत भएको आयोजना, राष्ट्रिय गौरवका आयोजना र अन्य कुनै पनि विकास आयोजनाले वन क्षेत्र प्रयोग गर्ने क्रममा प्राप्त भएका वन पैदावार सम्बन्धित उपभोक्ता समूहलाई उपलब्ध गराई उक्त वन पैदावार कटान, संकलन, ओसार पसार र घाटगद्दी गर्दा लाग्ने खर्च सम्बन्धित विकास आयोजनाले व्यहोर्नुपर्नेछ ।

११. वन क्षेत्रमा वातावरणीय मापदण्डको पालना : (१) वातावरण संरक्षणसम्बन्धि प्रचलित कानूनबमोजिम वातावरणीय अध्ययन गर्नुपर्ने प्रस्ताव नगरपालिका भित्रको वन क्षेत्रमा कार्यान्वयन गर्नुपूर्व उक्त प्रस्तावका बारेमा वातावरणीय अध्ययन गरी सोसम्बन्धि प्रतिवेदन सम्बन्धित निकायबाट स्वीकृत भएको हुनुपर्नेछ ।
- (२) नगरपालिकाले वातावरण संरक्षण सम्बन्धि प्रचलित कानूनबमोजिम आफैले स्वीकृत गर्न पाउने किसिमका वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत गर्दा संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन वा प्रारम्भिक वातावरण परीक्षण सम्बन्धि व्यवस्था तथा मापदण्डको पालना गर्नुपर्नेछ ।
- (३) नगरपालिका भित्रको वन क्षेत्रमा कार्यान्वयन गरिने कुनै पनि प्रस्तावहरूका बारेमा वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयारी गर्दा नगर कार्यपालिका बैठकमा छलफल गरी राय सुझाव र परामर्श लिनुपर्नेछ ।
- (४) वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयारी र स्वीकृतीका क्रममा पालना गर्नुपर्ने सर्वाजनिक सुनुवाई लगायतका अन्य विषयवस्तु वातावरण संरक्षण सम्बन्धि प्रचलित कानूनबमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद-३

सामुदायिक वन व्यवस्थापन सम्बन्धि व्यवस्था

१२. सामुदायिक वन हस्तान्तरण गर्ने : (१) दफा २२ बमोजिम गठन तथादफा २३ बमोजिम दर्ता भएका उपभोक्ता समूहले वनको विकास, संरक्षण, उपयोग, व्यवस्थापन तथा वन पैदावारको स्वतन्त्र रूपमा मूल्य निर्धारण गर्न र बिक्री वितरण गर्न पाउने गरी राष्ट्रिय वनको कुनै भाग सामुदायिक वनको रूपमा व्यवस्थित गर्न चाहेमा नगरपालिकाको सिफारिसमा वन व्यवस्थापन कार्ययोजना सहित डिभिजन वन कार्यालयमा निवेदन दिनुपर्नेछ ।
- (२) दफा २३ बमोजिम दर्ता भएका उपभोक्ता समूहको चाहना र आवश्यकताको आधारमा सामुदायिक वन व्यवस्थापन कार्यलाई दिगो र प्रभावकारी बनाउन उपभोक्ता समूहले सम्बन्धित नगरपालिकाको परामर्शमा सामुदायिक वनको कार्ययोजना बनाउन वा आवश्यकता अनुसार संशोधन गर्न सक्नेछ ।
- (३) उपदफा (४) बमोजिम बनाउने गरी सामुदायिक वनको वन व्यवस्थापन कार्ययोजना तयार वा संशोधन तथा परिमार्जन गर्नका लागि नगरपालिका

- र डिभिजन वन कार्यालयले आवश्यक प्राविधिक तथा अन्य सहयोग उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।
- (४) उपभोक्ता समूहले कार्ययोजना तयार वा संशोधन गर्दा उक्त कार्ययोजना नगरपालिकाको वन तथा वातावरण शाखामा पेश गरी प्राप्त सुझाव तथा परामर्शका आधारमा वन व्यवस्थापन कार्ययोजना तर्जुमा वा आवश्यकता अनुसार संशोधन गर्नुपर्नेछ । वन तथा वातावरण शाखाले कार्ययोजनामा सुझाव दिँदा सम्भावित वनमा आधारित उद्यम र पर्यापर्यटन कार्यक्रमको सूचि समेत समावेश गर्नुपर्नेछ ।
- (५) उपभोक्ता समूहले दफा (२) र (३) बमोजिम तर्जुमा गरेको कार्ययोजना बमोजिम सामुदायिक वनको विकास, संरक्षण, उपयोग एवं व्यवस्थापन र वन पैदावारको स्वतन्त्र रूपमा मूल्य निर्धारण गरी बिक्री वितरण समेत गर्न पाउने गरी नगरपालिकामा रहेको राष्ट्रिय वनको कुनै भाग सामुदायिक वनको रूपमा व्यवस्थापन गर्न चाहेमा वन व्यवस्थापन कार्ययोजना र वडा कार्यालय तथा नगरपालिकाको वन तथा वातावरण शाखाको सुझाव तथा परामर्श सहित डिभिजन वन कार्यालयमा निवेदन दिनुपर्नेछ ।
- (६) उपदफा (५) बमोजिम पेश भएको वन व्यवस्थापन कार्ययोजना डिभिजनल वन अधिकृतले अध्ययन पश्चात स्वीकृत गरी उपभोक्ता समूहलाई सामुदायिक वन हस्तान्तरण सम्बन्धि प्रमाणपत्र प्रदान गरी सोको जानकारी नगरपालिकालाई गराउनु पर्नेछ ।
- (७) सामुदायिक वनको कार्ययोजना दश वर्षको अवधि सम्मका लागि मान्य हुनेछ र नगरपालिकाको वन तथा वातावरण शाखाबाट प्राप्त सुझाव तथा परामर्श बमोजिम आवश्यकता अनुसार समय समयमा संशोधन तथा परिमार्जन गर्न सकिनेछ ।
- (८) उपदफा (७) बमोजिम उपभोक्ता समूहले वन व्यवस्थापन कार्ययोजनामा गरेको संशोधनले वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर पर्ने देखिएमा डिभिजनल वन अधिकृतले संशोधित कार्ययोजना प्राप्त भएको मितिले तीस दिनभित्र उपभोक्ता समूहलाई त्यस्तो संशोधित कार्ययोजना लागू नगर्न निर्देशन दिई सोको जानकारी नगरपालिकामा समेत दिनुपर्नेछ ।
- (९) नगरपालिकामा सामुदायिक वनको रूपमा हस्तान्तरण गर्न बाँकी रहेमा वन क्षेत्रहरू पहिचान गरी सामुदायिक वनको रूपमा हस्तान्तरण गर्न प्राथमिकता दिइनेछ ।

(१०) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि वनसम्बन्धि प्रचलित कानूनबमोजिम एक पटक हस्तान्तरण भएको वन पूनःहस्तान्तरण गर्नुपर्ने छैन ।

१३. सामुदायिक वनमा विपन्न वर्गका लागि कबुलियती वन दिन सकिने :

- (१) सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले आफ्नो समूहभित्र पहिचान गरेका गरिवीको रेखामुनी रहेका विपन्न घरधुरीहरूलाई सामुहिक वा एकल रूपमा वन पैदावार तथा कृषिमा आधारित आय आर्जनका कार्यक्रम गर्नका लागि आफ्नो सामुदायिक वनको कुनै भाग बढीमा पन्ध्र वर्षका लागि सम्भौता गरी उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम कबुलियती वनको रूपमा वन क्षेत्र उपलब्ध गराउने सम्बन्धि व्यवस्थाहरू स्वीकृत वन व्यवस्थापन कार्ययोजना र उपभोक्ता समूहको कार्यसमिति तथा कबुलियती वन लिन चाहने विपन्न समूह र परिवार बीच हुने सम्भौतामा उल्लेख गरेबमोजिम हुनेछ ।

१४. सामुदायिक वनमा विपन्न वर्गका लागि कबुलियती वन उपलब्ध गराउन सक्ने:

- (१) सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले सामुदायिक वनको विकास, संरक्षण तथा उपयोग गरी आयआर्जन गर्नको लागि सामुदायिक वनको कुनै भाग त्यस्तो उपभोक्ता समूहभित्रका गरिवीको रेखामुनि रहेका उपभोक्ताको छुट्टै समूह बनाई प्रयोग गर्न दिन सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम सामुदायिक वनको जग्गा प्रयोग गर्न दिने विषय सम्बन्धित सामुदायिक वनको स्वीकृत कार्ययोजनामा उल्लेख भएको हुनुपर्नेछ ।
- (३) उपदफा (१) बमोजिमको गरिवीको रेखामुनि रहेका उपभोक्ता पहिचान गर्नका लागि नेपाल सरकारको सम्बन्धित निकायले प्रदान गरेको गरिव परिवार सम्बन्धि परिचयपत्रलाई आधार मान्नु पर्नेछ। त्यस्तो परिचयपत्र नभएको अवस्थामा उपभोक्ताको स्वामित्वमा रहेको जमिन र सो जमिनमा भएको उत्पादनबाट परिवारलाई खान पुग्ने अवधि, रोजगारी र आय आर्जनको अवस्था, पशुपन्छी संख्या, आर्थिक तथा सामाजिक अवसरमा पहुँच आदि कुराको आधारमा उपभोक्ताको सम्पन्नता स्तरीकरण गर्नुपर्नेछ ।
- (४) यस दफाबमोजिम गरिवीको रेखामुनिका उपभोक्तालाई आय आर्जनका लागि सामुदायिक वनको कुनै भाग उपलब्ध गराउँदा त्यस्ता उपभोक्ता

मध्ये अतिविपन्न, भूमिहीन, सीमान्तकृत, एकल महिला र दलित परिवारलाई प्राथमिकता दिनुपर्नेछ ।

- (५) उपदफा (३) र (४) बमोजिम पहिचान भएका उपभोक्ता घरधुरीलाई उपदफा (१) बमोजिम वन क्षेत्रको जग्गा प्रयोग गर्न दिँदा एकल रूपमा वा सामूहिक रूपमा आयआर्जनका लागि सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले उपयुक्त ठानेको त्यस्तो सामुदायिक वन क्षेत्रको कुनै भाग दिन सक्नेछ ।
- (६) उपदफा (५) बमोजिम वन क्षेत्रको जग्गा प्रयोग गर्न दिँदा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह र गरिवीको रेखामुनि रहेका घरधुरीको समूहबीच सम्भौता गर्नुपर्नेछ ।
- (७) उपदफा (६) बमोजिम सम्भौता गर्दा त्यस्तो वन क्षेत्रमा त्यस्ता घरधुरीले सञ्चालन गरेको आयआर्जनका क्रियाकलापबाट प्राप्त आय सम्बन्धित घरधुरीले पाउने व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।
- (८) उपदफा (१) बमोजिम गरिवीको रेखामुनि रहेका उपभोक्तालाई वन क्षेत्रको जग्गा प्रयोग गर्न दिँदा सम्बन्धित उपभोक्ता समूहको कार्ययोजनाको अवधिसम्मको लागि मात्र दिनुपर्नेछ ।
- (९) उपदफा (८) बमोजिमको अवधि समाप्त भएपछि गरिवीको रेखामुनि रहेका उपभोक्तालाई पूनः वन क्षेत्रको जग्गा प्रयोग गर्न दिँदा उपदफा (३) बमोजिम गरिवीको अवस्था हेरी गरिवीको रेखामुनि नै रहेका उपभोक्तालाई प्रयोग गर्न दिनुपर्नेछ ।

१५. वन पैदावारको मूल्य निर्धारण : (१) उपभोक्ता समूहले आफ्नो स्वीकृत वन व्यवस्थापन कार्ययोजना बमोजिम वन व्यवस्थापन गर्दा प्राप्त भएका वन पैदावारको साधारणसभाको निर्णय बमोजिम स्वतन्त्र रूपमा मूल्य निर्धारण गरी विक्री वितरण गर्न सक्नेछ ।

तर उपभोक्ता समूहले आफ्नो वन पैदावार समूह बाहिर व्यवसायिक प्रयोजनका लागि विक्री गर्ने भएमा उक्त वन पैदावारको मूल्य निर्धारण गर्दा वनसम्बन्धि प्रचलित कानूनमा निर्धारित मूल्य दरमा नघट्ने गरी न्यूनतम मूल्य कायम गर्नुपर्नेछ ।

- (२) उपभोक्ता समूहले उपदफा (१) बमोजिम निर्धारण गरेको वन पैदावारको मूल्य दरको विवरण नगरपालिका र डिभिजन वन कार्यालयमा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

- १६. सामुदायिक वनको काठ संकलन र विक्री वितरण :** (१) समूहले सामुदायिक वनबाट व्यापारिक प्रयोजनका लागि विक्री वितरण गर्ने काठको रुख छपान, कटान, ओसार पसार, श्रमिकहरुको पारिश्रमिक र सुरक्षा, घाटगद्दी, बोलपत्र आब्हान, विक्री, टाँचाको प्रयोग र छोडपुर्जी सम्बन्धि प्राविधिक मापदण्डहरु वनसम्बन्धि प्रचलित कानूनबमोजिम गर्नुपर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिमका कार्यहरु गर्दा नगरपालिका, डिभिजन वन कार्यालय वा उपभोक्ता समूहको आफ्नै प्राविधिक कर्मचारीको सहयोगका आधारमा उपभोक्ता समूहले वनसम्बन्धि प्रचलित कानूनमा निर्धारित कार्यविधि वा प्रक्रियाहरु अवलम्बन गर्नेछ ।
- १७. वन पैदावार विक्री वितरणको वार्षिक योजना जानकारी गराउने:** उपभोक्ता समूहले स्वीकृत वन व्यवस्थापन कार्ययोजना बमोजिम संकलन हुने वन पैदावारको उपयोग तथा विक्री सम्बन्धि आफ्नो वार्षिक योजना बनाई सोको एक प्रति नगरपालिकामा जानकारीका लागि उपलब्ध गराउनुपर्नेछ ।
- १८. वन पैदावार विक्री शुल्क :** दफा १७ बमोजिम सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले वन पैदावार विक्री वापत प्राप्त हुने रकममध्येको रकम सम्बन्धित समूहको खातामा जम्मा भएको मितिले ३५ दिन भित्र सो को १० प्रतिशत रकम नगरपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्नेछ ।
- १९. सामुदायिक वनबाट प्राप्त लाभको सदुपयोग :** (१) सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले कार्ययोजना बमोजिम आर्जन गरेको वार्षिक आय-व्यय कम्तिमा पच्चिस प्रतिशत रकम सामुदायिक वनको विकास, संरक्षण र दिगो व्यवस्थापनमा खर्च गर्नुपर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम खर्च गरी बाँकी रहेको रकमको कम्तिमा पचास प्रतिशत रकम नगरपालिकासँग समन्वय गरी गरिवी न्यूनीकरण, महिलाको आयआर्जन तथाशशक्तीकरण र वन उद्यमको विकास कार्यका लागि खर्च गर्नुपर्नेछ ।
- (३) उपदफा (२) को प्रयोजनका लागि उपभोक्ता समूहले आफ्नो साधारण सभामा पेश गर्नका लागि तर्जुमा गरेको वार्षिक कार्यक्रमको विवरण साधारणसभा हुनुभन्दा कम्तिमा २९ दिन अगाडी नगरपालिकामा उपलब्ध गराउनुपर्नेछ र नगरपालिकाले उक्त कार्यक्रममा कुनै सुधार वा संसोधन गर्नुपर्ने देखेमा सम्बन्धित वडा कार्यालय माफत उपभोक्ता समूहको वार्षिक कार्यक्रममा वा संसोधनसुधारका लागि सुझाव दिन सक्नेछ ।

- (४) उपदफा (३) बमोजिम नगरपालिकाले वार्षिक कार्यक्रममा संसोधन वा सुधार गर्नका लागि दिएको सुझाव बमोजिम वार्षिक कार्यक्रममा संसोधन गर्नुपर्नेछ ।

- २०. वन व्यवस्थापन कार्ययोजना विपरित काम गर्नेलाई हुने सजाय :** (१) सामुदायिक वनमा कुनै उपभोक्ताले कार्ययोजना विपरित हुने कुनै काम गरेमा निजलाई सम्बन्धित उपभोक्ता समूहले जरिवाना गर्न सक्नेछ र त्यस्तो कामबाट कुनै हानी नोक्सानी भएकोमा बिगो बराबरको रकम क्षतिपूर्तिको रूपमा असुलउपर गर्नुपर्नेछ ।
- (२) सामुदायिक वनको कार्ययोजना विपरितको कार्य गर्ने उपभोक्ता सदस्यलाई उपभोक्ता समूह आफैले कारवाही गर्न नसकेमा निजलाई कारवाही गर्नका लागि उपभोक्ता समूहले नगरपालिका वा डिभिजन वन कार्यालय समक्ष निवेदन दिनुपर्नेछ ।
- (३) उपभोक्ता समूहका सदस्य भन्दा बाहिरको कुनै व्यक्तिले सामुदायिक वनमा हानी नोक्सानी गरेमा निजलाई राष्ट्रिय वनमा गरेको कसुर बमोजिमको सजाय गर्नका लागि उपभोक्ता समूहले डिभिजन वन कार्यालय समक्ष निवेदन दिनुपर्नेछ र निजलाई वनसम्बन्धि प्रचलित कानून बमोजिमको सजाय हुनेछ ।
- (४) उपदफा (२) र (३) बमोजिम नगरपालिका वा डिभिजन वन कार्यालय समक्ष निवेदन परेमा कसुरको प्रकृति अनुसार नगरपालिका वा डिभिजन वन कार्यालयले आ-आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्र पर्ने विषयमा छानविन गरी प्रचलित कानूनबमोजिमको जरिवाना वा दण्ड सजाय गर्नेछ ।
- २१. सामुदायिक वनको विवाद व्यवस्थापन:** (१) सामुदायिक वनका विषयमा सिर्जना हुने विवाद समाधानका लागि नगरपालिकाले सहजीकरण गर्न सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) को प्रयोजनका लागि नगरपालिकाले सम्बन्धित वडा कार्यालय, नगरपालिका, डिभिजन वन कार्यालय, जिल्ला स्तरीय सामुदायिक वन उपभोक्ता महासंघ नेपालको प्रतिनिधिर अन्य सरोकारवालाहरुको प्रतिनिधित्व हुनेगरी विवाद समाधानका लागि समिति गठन गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद-४

उपभोक्ता समूह सम्बन्धि व्यवस्था

२२. उपभोक्ता समूहको गठन : (१) नगरपालिकामा समुदायको सामुहिक हितका लागि सामुहिक रूपमा कुनै वनको संरक्षण, विकास र व्यवस्थापन गरी वन पैदावारको दिगो उपयोग गर्न, सामाजिक र आर्थिक विकास गर्न र वन व्यवस्थापनमा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण प्रवर्द्धन गर्न चाहने त्यस्तो वनका सम्बन्धित उपभोक्ताले वनसम्बन्धि प्रचलित कानून र यस ऐनमा व्यवस्था भएबमोजिम तथा नगरपालिकासँगको समन्वय र छलफलका साथै सहभागितामूलक रूपमा उपभोक्ता समूह गठन गर्न सक्नेछन् ।
- (२) उपभोक्ता समूह गठन गर्दा परम्परागत रूपमा वन उपयोग गर्दै आएका उपभोक्ताहरूसहित सम्बन्धित सबै घरधुरीलाई सदस्यको रूपमा समावेश गर्नुपर्नेछ र उपभोक्ता समूहको विधानमा यसरी पहिचान गरिएका सबै घरधुरीबाट एक महिला र एक पुरुषको नाम साधारण सदस्यको रूपमा समावेश गर्नुपर्नेछ ।
- (३) उपदफा (१) बमोजिम गठन गरिएका उपभोक्ता समूह डिभिजन वन कार्यालयमा वनसम्बन्धि प्रचलित कानून र यस ऐनमा व्यवस्था भएबमोजिम दर्ता गर्नुपर्नेछ ।
- (४) उपभोक्ता समूहले प्रत्येक वर्ष आर्थिक वर्ष समाप्त भएको तीन महिनाभित्र तोकिएबमोजिम आर्थिक विवरण तथा वनको स्थिति समेत खुलाई आफ्ना क्रियाकलापको वार्षिक प्रतिवेदन सम्बन्धित स्थानीय तह र डिभिजन वन कार्यालय समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ ।
२३. उपभोक्ता समूहको दर्ता : (१) दफा २२ बमोजिम गठित उपभोक्ता समूहको दर्ताका लागि सम्बन्धित वडा कार्यालय र नगरपालिकाको वन तथा वातावरण शाखाको सिफारिस तथा वनसम्बन्धि प्रचलित कानूनबमोजिमको ढाँचामा विधान र सम्बन्धित अन्य कागजपत्र र सिफारिस संलग्न गरी डिभिजन वन कार्यालय समक्ष निवेदन दिनुपर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिमको सिफारिस, निवेदन र विधान प्राप्त भएमा डिभिजन वन अधिकृतले आवश्यक अध्ययन गरी त्यस्तो उपभोक्ता समूहलाई दर्ता गरी निर्धारित ढाँचामा दर्ता प्रमाण-पत्र प्रदान गर्नुपर्नेछ ।

- (३) उपभोक्ता समूहको विधान दर्ता डिभिजन वन कार्यालयले नगरपालिकाको सिफारिसका आधारमा गर्नुपर्नेछ । समूहको कार्ययोजना नगरपालिकासँग समन्वय गरी तयार भएको हुनुपर्नेछ ।
- (४) उपभोक्ता समूहको विधानमा समावेश गर्नुपर्ने विषय र उपभोक्ता समूहलाई प्रदान गरिने प्रमाणपत्रको ढाँचाहरू वनसम्बन्धि प्रचलित कानूनमा उल्लेख भएबमोजिम हुनेछ ।
- (५) दफा २३ र यस दफामा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि वनसम्बन्धि प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भइसकेका उपभोक्ता समूहहरू पुनः दर्ता हुनुपर्ने छैन ।

२४. उपभोक्ता समूहको विधानमा समावेश गर्नुपर्ने विषयहरू : उपभोक्ता समूहले देहायका कुराहरू समावेश गरी समूहको विधान तयार गर्नुपर्नेछ:

- (क) प्रस्तावना, परिभाषा
- (ख) सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको नाम, ठेगाना
- (ग) सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको उद्देश्य
- (घ) सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको छाप
- (ङ) सामुदायिक वन व्यवस्थापन क्षेत्र भित्रका घरधुरी तथा जनसंख्याको विवरण
- (च) सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको काम, कर्तव्य र अधिकार
- (छ) सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह र समितिको पदावधि तथा समूह गठन विधि
- (ज) सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिका सदस्यको नामावली
- (झ) साधारणसभा, विशेष साधारणसभा तथा समितिको बैठक कार्यविधि
- (ञ) प्रचलित कानूनबमोजिमको वन अपराध नियन्त्रण
- (१) कार्ययोजना विपरीत कार्य गर्ने समूह सदस्यलाई गरिने सजाय, जरिवाना र अपनाउनुपर्ने कार्यविधि
- (२) कार्ययोजना विपरीत कार्य गर्ने समूह बाहिरका व्यक्तिलाई गरिने सजाय, जरिवाना र अपनाउनुपर्ने कार्यविधि
- (३) समुदायमा आधारित चोरी शिकार नियन्त्रण तरिका
- (ट) सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको आर्थिक कार्यविधि
- (१) कोष व्यवस्थापन तथा लेखा प्रणाली

- (२) बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा, स्वीकृति, कार्यान्वयन र अनुगमन सम्बन्धि व्यवस्था
- (३) स्वीकृत बजेट खर्च गर्ने र अभिलेख राख्ने कार्यविधि
- (४) बरबुभारथ, लेखापरीक्षण, कोषको हिनामिना नियन्त्रणको व्यवस्था, सुशासनका मापदण्ड
- (५) मासिक र वार्षिक आर्थिक विवरण
- (६) उपभोक्ता र उपभोक्ता समितिको आर्थिक प्रशासन सम्बन्धि काम र कर्तव्य
- (ठ) अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन
- (ड) अन्य आवश्यक कुराहरु

द्रष्टव्य: विधानको अनुसूचीमा उपभोक्ता समूहका सदस्य परिवारको पुरुष र महिला मुलीको नामावली समावेश गर्नुपर्नेछ ।

२५. उपभोक्ता समूह संगठित संस्था हुने : (१) दफा २३ बमोजिम दर्ता भएको उपभोक्ता समूह अविच्छिन्न उत्तराधिकारवाला एक स्वशासित, संगठित र सामाजिक संस्था हुनेछ ।

- (२) उपभोक्ता समूहको आफ्नो एउटा छुट्टै छाप हुनेछ ।
- (३) उपभोक्ता समूहले व्यक्ति सरह चल अचल सम्पत्ति प्राप्त गर्न, उपभोग गर्न, बेच बिखन गर्न वा अन्य किसिमले बन्दोवस्त गर्न सक्नेछ ।
- (४) उपभोक्ता समूहले व्यक्ति सरह आफ्नो नामबाट नालिस उजुर गर्न र सो उपर पनि सोही नामबाट नालिस उजुर लाग्न सक्नेछ ।

२६. उपभोक्ता समूहको कोष : (१) उपभोक्ता समूहको आफ्नो एउटा छुट्टै कोष हुनेछ र उक्त कोषमा देहायका रकमहरु जम्मा गरिनेछ :

- (क) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र नगरपालिकाबाट प्राप्त अनुदान रकम,
 - (ख) कुनै व्यक्ति वा संस्थाबाट प्राप्त अनुदान, सहायता वा दानदातव्यको रकम,
 - (ग) वन पैदावारको बिक्री बितरणबाट प्राप्त रकम,
 - (घ) सदस्यता शुल्कबाट प्राप्त रकम,
 - (ङ) दण्ड जरिवानाबाट प्राप्त रकम,
 - (च) प्रचलित कानूनबमोजिम अन्य कुनै श्रोतबाट प्राप्त रकम ।
- (२) उपभोक्ता समूहको तर्फबाट कार्ययोजनाबमोजिम गरिने खर्च र साधारण सभाबाट स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रमका लागि उपभोक्ता समूहको तर्फबाट गरिने खर्च उपदफा (१) बमोजिमको कोषबाट व्यहोरिनेछ ।

- (३) उपभोक्ता समूहले व्यवस्थापन गरेको वनमा रहेका वन्यजन्तुबाट त्यस्तो समूहका सदस्यको जनधनको क्षति भएमा उपदफा (१) को कोषबाट प्रभावित व्यक्तिलाई राहत उपलब्ध गराईनेछ ।
- (४) उपभोक्ता समूहले कोषको सञ्चालनका लागि नगरपालिकाले समय समयमा दिएको राय सुझावलाई समेत मध्यनजर गरी समूहले कोष परिचालन मार्गदर्शन समेत तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्न सक्नेछ ।

- २७. सामाजिक समावेशीता तथा समन्याय कायम गर्नुपर्ने :** (१) समूहका साधारण सदस्यमा कम्तिमा एकाउन्न प्रतिशत महिला, एकल महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा विपन्न वर्गका सदस्य हुनुपर्नेछ ।
- (२) समूहको कार्यसमिति नौ सदस्यीय भएमा कार्यसमितिका सदस्य मध्ये कम्तिमा पाँच सदस्य, र कार्यसमिति एघार सदस्यीय भएमा कार्यसमितिका सदस्य मध्ये कम्तिमा छ सदस्य तथा कार्यसमिति तेह्र सदस्यीय भएमा कार्यसमितिका सदस्य मध्ये कम्तिमा सात सदस्य लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशी सिद्धान्तका आधारमा महिला, दलित वा आदिवासी जनजाति समुदायबाट हुनुपर्नेछ ।
 - (३) समूहको कार्यसमितिको अध्यक्ष पदमा पुरुष निर्वाचित वा छनोट भएमा सचिव पदमा महिला निर्वाचित वा छनोट गर्नुपर्ने अध्यक्ष पदमा महिला निर्वाचित वा छनोट भएमा सचिव पदमा पुरुष निर्वाचित वा छनोट गर्नुपर्नेछ ।
 - (४) उपदफा (३) बमोजिम समूहको कार्यसमितिको निर्वाचन, छनोट, मनोनयन, वा अन्य माध्यमद्वारा पदाधिकारीहरुको चयन गर्दा कोषाध्यक्ष पदमा महिलाको चयनलाई प्राथमिकता दिनुपर्नेछ ।
 - (५) समूहले एकल महिला, महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा विपन्न सदस्यलाई अन्य सदस्यको तुलनामा जलीय श्रोत र जलचरमा समन्यायिक पहुँच र लाभको समन्यायिक वितरण सुनिश्चित गर्नका लागि समूहका महिला, दलित, आदिवासी जनजाति तथा विपन्न सदस्यलाई जलीय श्रोत र जलचरमा अन्य सदस्य भन्दा कम्तीमा पचास प्रतिशत भन्दा बढी पहुँच दिनुपर्नेछ ।

स्पष्टीकरण: उपदफा (५) को प्रयोजनका लागि “समन्यायिक पहुँच” भन्नाले समूहका सदस्यहरुलाई चार महिनामा एक दिन दाउरा संकलन गर्न दिंदा महिला, एकल महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा विपन्न

सदस्यलाई चारमहिनामा दुई दिन वा तिन दिन दाउरा संकलन गर्न दिनेवा नगद वा श्रम योगदान गर्नुपर्दा पनि आंशिक वा अधिकांश मिनाहा दिने जस्ता उपाय सम्भन्नुपर्छ ।

- २८. समूहको कार्यसमितिको गठन :** (१) समूहको कार्यसमिति कम्तिमा सात र बढीमा पन्ध्र सदस्यीय हुनेछ, र कार्यसमिति गठन गर्दा समूहको क्षेत्रभित्रका विभिन्न जातजातिको प्रतिनिधित्व र लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका साथै उपभोक्ता संस्थाको सेवा क्षेत्र भित्रका विभिन्न भौगोलिक क्षेत्रहरु र जनघनत्वको प्रतिनिधित्वलाई समेत ध्यान दिनुपर्नेछ ।
- (२) समूहको कार्यसमितिको कार्यकाल बढीमा तीनवर्षको हुनेछ ।
- (३) कार्यसमितिका पदाधिकारी तथा सदस्य दुई कार्यकाल पछि निरन्तर एकै पदमा बहाल रहन पाउने छैनन् ।
- (४) कार्यसमितिको गठन वा विघटन समूहको साधारणसभाले मात्र गर्न सक्नेछ ।
- (५) समूहको प्रत्येक वर्ष साधारणसभा आयोजना गरी समूहको वार्षिक कार्यक्रम र लेखापरीक्षण प्रतिवेदन पारित गर्नुपर्नेछ ।

- २९. उपभोक्ता समूहको विवरण र प्रगति प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्ने :** (१) डिभिजन वन कार्यालयले नगरपालिका अन्तर्गत पर्ने सबै वन उपभोक्ता समूहको दर्ता विवरण सहितको प्रमाणपत्र, स्वीकृत विधान, वन हस्तान्तरणको प्रमाणपत्र र वन व्यवस्थापन कार्ययोजनाको प्रतिलिपि यस नगरपालिकालाई यो ऐन प्रारम्भ भएको मितिले तीन महिना भित्रमा उपलब्ध गराउनुपर्नेछ, र नगरपालिकाले सोको अद्यावधिक अभिलेख कायम गर्नुपर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम नगरपालिकामा अभिलेख अद्यावधिक भएका उपभोक्ता समूहलाई स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११(४)(ड) बमोजिम नगरपालिकाले यस ऐनबमोजिम नियमन, सहजीकरण र अनुगमन गर्न सक्नेछ ।
- (३) उपभोक्ता समूहको विधानमा निर्धारित प्रक्रियाबमोजिम उपभोक्ता समूहले प्रत्येक वर्ष साधारण सभाको आयोजना गरी आफ्नो वार्षिक कार्यक्रम र लेखापरीक्षण प्रतिवेदन पारित गरी सोको विवरण नगरपालिकामा उपलब्ध गराउनुपर्नेछ ।

- (४) उपभोक्ता समूहले प्रत्येक वर्ष आर्थिक वर्ष समाप्त भएको तीन महिनाभित्र सामुदायिक वनमा गरिएका क्रियाकलाप, उपलब्धी र वर्तमान अवस्थाको विवरण सहितको वार्षिक प्रतिवेदन डिभिजन वन कार्यालय र नगरपालिकामा पेश गर्नुपर्नेछ ।
- (५) उपदफा (४) बमोजिम प्राप्त वार्षिक प्रतिवेदनको आधारमा नगरपालिका र डिभिजन वन कार्यालयले सम्बन्धित उपभोक्ता समूहलाई आवश्यक सुझाव वा निर्देशनदिन सक्नेछन् ।
- (६) नगरपालिकाले उपभोक्ता समूहको कार्यसम्पादन राम्रो भएमा वा आवश्यकताका आधारमा वनसम्बन्धि विभिन्न कार्यक्रमहरु सञ्चालनका लागि अनुदान तथा सहयोग उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

परिच्छेद-५

कबुलियती वन तथा धार्मिक वनसम्बन्धि व्यवस्था

- ३०. कबुलियती वन प्रदान गर्ने:** (१) डिभिजन वन कार्यालयले गरिवीको रेखामुनि रहेका जनताको गरिवी न्यूनीकरणका लागि कार्ययोजना बनाई वनको संरक्षण र विकास हुने गरी आय आर्जन हुने कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्न त्यस्ता जनताको समूहलाई कबुलियती वनको रूपमा वन क्षेत्र उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम डिभिजन वन कार्यालयले गरिवीको रेखामुनि रहेका जनताको समूहलाई कबुलियती वनको रूपमा वन क्षेत्र उपलब्ध गर्नका लागि नगरपालिकाले सिफारिस गर्न सक्नेछ ।
- (३) उपदफा (२) बमोजिमको सिफारिसका आधारमा डिभिजन वन कार्यालयले गरिवीको रेखामुनीका परिवारको कबुलियती वन उपभोक्ता समूह गठन गर्न र कबुलियती वनको कार्ययोजना बनाई वनको संरक्षण र विकास हुने गरी आय आर्जन हुने खालका कार्यक्रम सञ्चालनका लागि उक्त समूहलाई कबुलियती वनको रूपमा वनक्षेत्र उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।
- (४) डिभिजन वन कार्यालयले उपदफा (२) बमोजिमको कबुलियती वनको विवरण नगरपालिकामा उपलब्ध गराउनुपर्नेछ र सोही आधारमा नगरपालिकाले कबुलियती वन उपभोक्ता समूहलाई आवश्यक आर्थिक वा प्राविधिकसहयोग उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

- ३१. धार्मिक वनको संरक्षण र सदुपयोग:** (१) डिभिजनल वन अधिकृतले नगरपालिका भित्रको परापूर्व कालदेखिको धार्मिक स्थल र त्यसको वरिपरिको वनको संरक्षणका लागि प्रचलित कानूनबमोजिम स्थापित कुनै धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायलाई उक्त क्षेत्र वरिपरिको राष्ट्रिय वन नगरपालिकाको सिफारिस बमोजिम धार्मिक वनको रूपमा संरक्षणको लागि हस्तान्तरण गर्न सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम संरक्षणको लागि हस्तान्तरण गरिएको कारणले मात्र त्यस्तो वन त्यस्तो धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायको नाममा हक हस्तान्तरण भएको मानिने छैन ।

- ३२. धार्मिक वन हस्तान्तरण:** (१) प्रचलित कानूनबमोजिम स्थापित कुनै धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायले परापूर्व कालदेखिको धार्मिक स्थल र त्यस्तो क्षेत्रको वरीपरीको राष्ट्रिय वन संरक्षण गर्नका लागि धार्मिक वनको रूपमा लिन चाहेमा सम्बन्धित वडा कार्यालय तथा नगरपालिकाको सिफारिस र कार्ययोजना सहित डिभिजनल वन अधिकृत समक्ष निवेदन दिनुपर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिमको निवेदन परेमा डिभिजनल वन अधिकृतले निवेदनसाथ पेस भएको कार्ययोजनामा आवश्यक जाँचबुझ गरी धार्मिक वन हस्तान्तरण गर्न उपयुक्त हुने देखेमा त्यस्तो कार्ययोजना स्वीकृत गरी दर्ता प्रमाणपत्र दिई त्यस्तो वनक्षेत्रलाई धार्मिक वनको रूपमा हस्तान्तरण गर्न सक्नेछ ।
- (३) धार्मिक वनक्षेत्रमा धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायले स्वीकृत कार्ययोजना बमोजिमको कार्य मात्र गर्नुपर्नेछ ।
- (४) धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायले धार्मिक वनमा सनातन तथा परम्परा देखि चलिआएको धार्मिक तथा सांस्कृतिक महत्वका कार्य र प्रथा परम्परा सञ्चालन गर्नका लागि साविकदेखि नै रहेका धार्मिक संरचनाको पुनः निर्माण र मर्मत गर्न तथा शौचालय र पानी ट्याङ्की निर्माण गर्न सक्नेछ । यस्ता संरचनाको निर्माण गर्दा डिभिजनल वन अधिकृतको स्वीकृति लिई धार्मिक वनको वन पैदावार प्रयोग गर्न सकिनेछ ।
- (५) धार्मिक वनभित्र स्वीकृत कार्ययोजनाले तोकेबमोजिम उपदफा (४) बमोजिमका संरचना बाहेक अन्य भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्न पाइनेछैन ।

- ३३. धार्मिक वनमा रहेको वन पैदावारको उपयोग:** (१) धार्मिक वनमा रहेका वन पैदावार सम्बन्धित धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायले धार्मिक कार्यमा मात्र उपयोग गर्न सक्नेछ ।

- तर धार्मिक वनक्षेत्रमा विकास आयोजना निर्माण तथा सञ्चालनको क्रममा प्राप्त भएका वन पैदावार डिभिजन वन कार्यालय र नगरपालिकाको समन्वयमा बिक्री वितरण गर्न सकिनेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम वन पैदावार उपयोग गर्दा वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर पर्ने गरी वा सार्वजनिक रूपमा हानि नोक्सानी हुने गरी वा जलाधार क्षेत्रमा भू-क्षय हुन सक्ने गरी रुख कटान गर्न पाइनेछैन ।
- (३) धार्मिक वनमा विकास आयोजना सञ्चालन गर्दा काटिएका रुखहरु यस नगरपालिका र डिभिजनल वन अधिकृतको समन्वय र सहमतिमा सम्बन्धित धार्मिक तथा सांस्कृतिक समूहले बिक्री वितरण गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद-६

निजी तथा सार्वजनिक जग्गामा रहेको वनसम्बन्धि व्यवस्था

- ३४. निजी वन दर्ता सम्बन्धि व्यवस्था :** (१) निजी वन दर्ता गराउन चाहने कुनै व्यक्ति वा संस्थाले निजी वन दर्ताको लागि डिभिजन वन कार्यालय वा सब डिभिजन वन कार्यालयको सिफारिस सहित नगरपालिकामा निवेदन दिनुपर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम कुनै निवेदन परेमा आवश्यक जाँचबुझ गरी नगरपालिकाले निजी वन दर्ता गरी प्रमाणपत्र दिनेछ ।
- (३) उपदफा (२) बमोजिम निजी वन दर्ता गरेको विवरण सहितको जानकारी यस नगरपालिकाले डिभिजन वन कार्यालयलाई गराउनेछ ।
- ३५. निजी वनको व्यवस्थापन र वन पैदावार परिचालन :** (१) निजी वनको धनीले निजी वनको विकास, संरक्षण, व्यवस्थापन गर्न तथा वन पैदावारको उपयोग गर्न वा स्वतन्त्र रूपमा मूल्य निर्धारण गरी बिक्री वितरण गर्न सक्नेछ ।
- (२) निजी वनको धनीको अनुरोधमा उपदफा (१) बमोजिमको कामका लागि नगरपालिका र डिभिजन वन कार्यालयले आवश्यक प्राविधिक तथा अन्य सहयोग उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।
- (३) व्यवसायिक प्रयोजनका लागि निजी वन वा निजी आवादीमा रहेका वन पैदावारको सङ्कलन तथा ओसारपसार नगरपालिकाको क्षेत्रभित्र गर्नुपरेमा नगरपालिकाबाट स्वीकृति लिनुपर्नेछ ।
- (४) उपदफा (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि निजी वनको वन पैदावार व्यवसायिक प्रयोजनका लागि नगरपालिकाको क्षेत्रबाट अन्य कुनै स्थानीय तहको क्षेत्रमा वन पैदावारको संकलन, बिक्री वितरण र ओसारपसार गर्नुपरेमा डिभिजन वन कार्यालयबाट स्वीकृति लिनुपर्नेछ ।

- (५) घरायसी प्रयोजनका लागि नगरपालिकाको क्षेत्रबाट नगरपालिका रहेको जिल्ला भित्रको कुनै स्थानीय तहमा वन पैदावार संकलन, विक्री वितरण तथा ओसारपसार गर्नुपरेमा यस नगरपालिकाबाट सङ्कलन तथा ओसार पसार गर्ने स्वीकृती लिनुपर्नेछ ।
- (६) उपदफा (५) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि नगरपालिका रहेको जिल्लाबाट कुनै अर्को जिल्लामा घरायसी प्रयोजनका लागि वन पैदावार विक्री वितरण तथा ओसारपसार गर्नुपरेमा डिभिजन वन कार्यालयबाट स्वीकृति लिनुपर्नेछ ।
- (७) नगरपालिकाले निजी वनको धनीलाई निजी वन विकास, कृषि वन र जडीबुटी खेती तथा गैरकाष्ठ वन पैदावार प्रवर्द्धनका लागि नगरपालिकाबाट पारित कार्यक्रम तथा योजना अनुसारका सहयोग, अनुदान तथा सुविधाहरु उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

३६. निजी वनमा वन्यजन्तु पालन : (१) कुनै व्यक्ति, संस्था वा निजी वनको धनीले नगरपालिकाको सिफारिसमा वन तथा वन्यजन्तु सम्बन्धि प्रचलित कानून र मापदण्डको अधीनमा रही आफ्नो व्यक्तिगत, संस्था वा निजी वनमा कृषि वन, जडिबुटी खेती वा संरक्षित वन्यजन्तु बाहेकका वन्यजन्तु तथा पन्छी समेत पालन गर्न सक्नेछ ।

- (२) कुनै व्यक्ति, संस्था वा निजी वनको धनीले उपदफा (१) बमोजिमका कार्यहरु गरेको भएमा सोको जानकारी नगरपालिकामा गराउनुपर्नेछ र उक्त जडिबुटी खेती, वन्यजन्तु तथा पन्छीमा कुनै रोग देखापरेमा तत्काल डिभिजन वन कार्यालय, पशुसेवा कार्यालय र अन्य सम्बन्धित निकायको सहयोगमा रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्नुपर्नेछ ।

३७. सार्वजनिक जग्गामा वन विकास सम्बन्धि व्यवस्था : (१) नगरपालिकाले वन सम्बन्धि प्रचलित कानूनको अधीनमा रही सार्वजनिक जग्गामा वनको विकास, सञ्चालन, व्यवस्थापन गर्न र वन पैदावारको उपयोग तथा विक्री वितरण गर्न सक्नेछ ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिमको कामका लागि डिभिजन वन कार्यालय वा सब डिभिजन वन कार्यालयले नगरपालिकालाई आवश्यक प्राविधिक तथा अन्य सहयोग उपलब्ध गराउनुपर्नेछ ।

- (३) उपदफा (१) बमोजिमको वनको विकास, संरक्षण र व्यवस्थापन गर्दा नगरपालिकाले उपभोक्ता समूह मार्फत समेत गर्न सक्नेछ । यस्तो उपभोक्ता समूह नगरपालिकामा दर्ता गर्नुपर्नेछ ।
- (४) उपदफा (३) बमोजिमको उपभोक्ता समूहको दर्ताका लागि सम्बन्धित वडा कार्यालयको सिफारिस, विधान तथा सम्बन्धित अन्य कागजपत्र सहित नगरपालिकाको वन तथा वातावरण शाखामा निवेदन दिनुपर्नेछ ।
- (५) उपदफा (४) बमोजिमको सिफारिस, निवेदन र विधान प्राप्त भएमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले आवश्यक अध्ययन गरी यस विधानबमोजिम त्यस्तो उपभोक्ता समूहलाई दर्ता गरी दर्ता प्रमाण-पत्र प्रदान गर्नुपर्नेछ ।
- (६) उपभोक्ता समूह गठन र विधान दर्ताका क्रममा वन तथा वातावरण शाखाले उपभोक्ता समूहको गठन, विधान तर्जुमा र उपभोक्ता समूह दर्ताका लागि आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।
- (७) उपदफा (१) बमोजिमको उपभोक्ता समूहको वन व्यवस्थापन कार्ययोजना तयारी तथा कार्यान्वयनका लागि डिभिजन वन कार्यालय वा सब डिभिजन वन कार्यालयले आवश्यक प्राविधिक तथा अन्य सहयोग उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

३८. उपभोक्ता समूहले सार्वजनिक जग्गाको वन पैदावार बिक्री वितरण गर्न सक्ने:

- (१) सार्वजनिक जग्गामा वन व्यवस्थापन गर्दा स्वीकृत वन व्यवस्थापन कार्ययोजनाबमोजिम प्राप्त हुने वन पैदावार सम्बन्धित उपभोक्ता समूहले नगरपालिकासँगको सम्झौताबमोजिम मूल्य निर्धारण गरी बिक्री वितरण गर्न सक्नेछ ।
- (२) सार्वजनिक जग्गामा रहेको वनको वन पैदावार कटान गर्दा डिभिजन वन कार्यालयको सहमति लिनुपर्नेछ र वन पैदावार ओसारपसार गर्दा डिभिजन वन कार्यालयको टाँचा तथा सिल प्रयोग गरी ओसारपसार गर्नुपर्नेछ ।
- (३) सार्वजनिक जग्गामा रहेको वनको वन पैदावार बिक्री वितरणबाट प्राप्त रकम मध्ये कम्तीमा पच्चीस प्रतिशत रकम वन व्यवस्थापन कार्यमा खर्च गरी बाँकी रकम नगरपालिका र उपभोक्ता समूहबीच भएको सम्झौता बमोजिम बाँडफाँट गर्नुपर्नेछ ।

- (४) सडक र बाटो किनारमा लगाइएका तथा बाटोमा छहारी पर्ने रुखहरू र चौतारा वा यस्तै प्रकृतिका अन्य ठाउँमा लगाइएका रुखहरूले मानवीय जोखिम सिर्जना गर्ने भएमा वा अन्य कुनै कारणले काट्न वा हटाउन पर्ने भएमा नगरपालिकाले सडक र वनसम्बन्धि प्रचलित कानूनबमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरी त्यस्ता रुखहरू काट्न वा हटाउन सक्नेछ।
- (५) उपदफा (४) बमोजिमका काठ विक्री वितरणबाट प्राप्त रकम नगरपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्नेछ।

परिच्छेद-७

वनमा आधारित उद्यम विकास, पर्यापर्यटन र वातावरणीय सेवासम्बन्धि व्यवस्था

३५. वन उद्यमको सञ्चालन गर्न सक्ने: (१) उपभोक्ता समूहले स्वीकृत कार्ययोजनाले निर्दिष्ट गरेका वन उद्यम, कृषि उत्पादन तथा पर्यापर्यटन कार्यक्रम आफैले वा स्थानीय तह वा संघ संस्था वा निजी क्षेत्र वा सहकारीसँगको साभेदारीमा सञ्चालन गर्न सक्नेछ।

स्पष्टीकरण: यस दफाको प्रयोजनका लागि “वन उद्यम” भन्नाले वन्यजन्तु पालन समेतलाई जनाउँछ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम सञ्चालनमा साभेदारी गरेका कारणले मात्र उपभोक्ता समूहको उत्तरदायित्व हस्तान्तरण भएको मानिनेछैन।
- (३) उपदफा (१) बमोजिम कृषि उत्पादन तथा वन उद्यम स्थापना गरी सञ्चालन गर्दा नेपाल सरकार तथा कर्णाली प्रदेश सरकार वन सम्बन्धि विषय हेर्ने कार्यालय र नगरपालिकाले तोकिएको मापदण्डका आधारमा कार्ययोजना तयार गरी सञ्चालन गर्नुपर्नेछ।
- (४) उपदफा (१) बमोजिम सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले वन उद्यम कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपूर्व वन क्षेत्र बाहिर प्रचलित कानूनबमोजिम वन उद्यम दर्ता गर्नुपर्नेछ र स्वीकृत कार्ययोजनाले निर्दिष्ट गरेको वन पैदावारमा आधारित वन उद्यम मात्र सञ्चालन गर्न सक्नेछ।
- (५) उपदफा (१) बमोजिम वन उद्यम सञ्चालन गर्न चाहने सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले सामुदायिक वनबाट उपलब्ध हुनसक्ने वन पैदावारको सम्भाव्य परिमाण र वन उद्यम सम्बन्धि क्रियाकलापसहित व्यवसायिक योजना तयार गरी वन उद्यम दर्ता गर्दा डिभिजनल वन अधिकृतबाट र सम्बन्धित वडा कार्यालयबाट सिफारिस लिनुपर्नेछ।

- (६) उपनियम (१) बमोजिम दुई वा दुईभन्दा बढी सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले संयुक्त रूपमा वन उद्यम सञ्चालन गर्न चाहेमा सम्बन्धित सामुदायिक वन र निजी वनबाट वन उद्यमका लागि उपलब्ध हुन सक्ने वन पैदावारको संयुक्त विवरण, वन उद्यम सम्बन्धि क्रियाकलाप, सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह बीच लागत र लाभको बाँडफाँडको खाका सहित व्यवसायिक योजना तयार गरी वन उद्यम दर्ता गर्दा डिभिजनल वन अधिकृतबाट सिफारिस लिनुपर्नेछ।
- (७) सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले वन उद्यमको माध्यमबाट गरिवी निवारण गर्नका लागि सामुदायिक वनमा स्वीकृत कार्ययोजना बमोजिमको मुख्य प्रजातिको छत्र घनत्व (काउन कभर) नघट्ने, पुनरोत्पादनमा ह्रास नआउने र संवेदनशील वनक्षेत्र तथा जैविक विविधताको संरक्षण हुने गरी जडीबुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावारको खेती गर्न सक्नेछ।
- (८) वनसम्बन्धि प्रचलित कानूनबमोजिम सामुदायिक वनमा कृषि वन प्रणाली अवलम्बन गर्दा कृषिजन्य खेती र वनजन्य रुख प्रजातिका फलफूल उत्पादन हुने रुखविरुवा लगाउनुपर्नेछ। यसरी रोपिएको वनजन्य रुख प्रजातिले न्यूनतम पचास प्रतिशत छत्र घनत्व ढाक्नुपर्नेछ।
- (९) नगरपालिकाले महिला, अपांग वा विपन्न उपभोक्ता सदस्यले प्राकृतिक स्रोतमा आधारित उद्यम वा उपभोक्ता समूहका महिला, अपांग वा विपन्न उपभोक्ता सदस्यले वन उद्यम दर्ता तथा सञ्चालन गर्न वढवा दिन र सघाउ पुऱ्याउन त्यस्ता उद्यमीलाई आर्थिक अनुदान तथा अन्य सुविधा सहूलियत प्रदान गर्नसक्नेछ।
- (१०) सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले वन्यजन्तु सम्बन्धि प्रचलित कानूनमा व्यवस्था भएबमोजिम सामुदायिक वनमा वन्यजन्तु पालन गर्न सक्नेछ।

४०. पर्यापर्यटन कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्ने : (१) उपभोक्ता समूहले स्वीकृत कार्ययोजनाले निर्दिष्ट गरेका वनमा आधारित पर्यापर्यटन कार्यक्रम आफैले वा नगरपालिका, संघ संस्था, निजी क्षेत्र वा सहकारीसँगको साभेदारीमा सञ्चालन गर्न सक्नेछ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले पर्यापर्यटन कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा नेपाल सरकार, कर्णाली प्रदेश सरकार तथा नगरपालिकाले बनाएको मापदण्डको आधारमा स्वीकृत कार्ययोजनामा

- समावेश गरी सामुदायिक वनमा संघीय वन नियमावलीको अनुसूची-३० बमोजिमका पर्यापर्यटन कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले पर्यापर्यटन कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु अघि प्रचलित कानूनबमोजिम स्वीकृति लिनुपर्ने निकायको स्वीकृति लिनुपर्नेछ ।
- (४) उपदफा (१) बमोजिम सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले नगरपालिका वा सहकारी संस्थासँगको साभेदारीमा पर्यापर्यटन कार्यक्रम सञ्चालन गर्न चाहेमा सामुदायिक वनको स्वीकृत कार्ययोजनाको अधीनमा हुने गरी छुट्टै पर्यापर्यटन व्यवस्थापन योजना तयार गरी प्रचलित कानूनबमोजिम स्वीकृति लिनुपर्ने निकाय र डिभिजनल वन अधिकृतबाट स्वीकृति लिई पर्यापर्यटन कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।
- (५) सामुदायिक वनमा वन्यजन्तु पालन बाहेकका पर्यापर्यटन कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा सामुदायिक वनको विद्यमान हैसियत र वातावरणमा प्रतिकूल प्रभाव नपर्ने सुनिश्चितता हुने गरी कुल वनक्षेत्रको बढीमा पाँच प्रतिशत वा पाँच हेक्टर मध्ये जुन घटी हुन्छ, सोही परिमाणमा नबढ्ने गरी पर्यापर्यटन कार्यक्रम सञ्चालनका लागि वनक्षेत्र प्रयोग गर्न सकिनेछ ।
- (६) उपदफा (२),(३),(४) र (५) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि संरक्षित वन्यजन्तुको प्रजननस्थल, मुख्य वासस्थान, जैविकमार्ग, भू-क्षयको दृष्टिकोणले जोखिमक्षेत्र तथा स्वीकृत कार्ययोजनाले संवेदनशील भनी किटान गरेको वनक्षेत्रमा पर्यापर्यटन कार्यक्रम सञ्चालन गर्न पाइनेछैन ।
- (७) सामुदायिक वनमा पर्यापर्यटन कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा वन सम्बन्धि प्रचलित कानूनले निषेध गरेका कार्यकासाथै संघीय वन नियमावलीको अनुसूची-३० बमोजिम निषेध गरिएका कार्य गर्न पाइनेछैन ।

४१. पर्यापर्यटन कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सुविधा सहूलियत प्रदान गर्न सक्ने:

- (१) सामुदायिक वनमा पर्यापर्यटन कार्यक्रम सञ्चालनका लागि सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले प्रचलित कानूनबमोजिम स्थानीय तह, विभिन्न निकाय वा सङ्घसंस्थाबाट आवश्यक सहयोग लिन सक्नेछ ।
- (२) वन उपभोक्ता समूहको पर्यापर्यटन योजना र कार्यक्रम तर्जुमा तथा कार्यान्वयनका लागि नगरपालिकार डिभिजन वन कार्यालयले आवश्यक प्राविधिक, आर्थिक तथा अन्य सहयोग उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

- (३) नगरपालिकाले महिला, अपांग वा विपन्न उपभोक्ता सदस्यले प्राकृतिक स्रोतमा आधारित उद्यम वा उपभोक्ता समूहका महिला, अपांग वा विपन्न उपभोक्ता सदस्यले वन उद्यम दर्ता तथा सञ्चालन गर्न बढ्दा दिन र सघाउ पुऱ्याउन त्यस्ता उद्यमीलाई आर्थिक अनुदान तथा अन्य सुविधा सहूलियत प्रदान गर्न सक्नेछ ।
- (४) सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले सञ्चालन गरेको कुनै पर्यापर्यटन क्षेत्रमा स्वदेशी वा विदेशी व्यक्ति र यातायातका साधन प्रवेश गर्दा साधारणसभाको निर्णय बमोजिमको प्रवेश शुल्क संकलन गर्न सक्नेछ । तर उपभोक्ता समूहका सदस्यहरूसँग यस्तो प्रवेश शुल्क लिन पाइनेछैन ।
- (५) सामुदायिक वनमा सञ्चालित पर्यापर्यटन कार्यक्रमबाट प्राप्त आम्दानीमध्ये कम्तीमा पच्चिस प्रतिशत रकम पर्यापर्यटन प्रवर्द्धन र कम्तीमा पचास प्रतिशत रकम महिला र विपन्न वर्गका लागि आय आर्जनका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न अनुदानको रूपमा उपलब्ध गराउनुपर्नेछ ।

४२. सामुदायिक घरवास (होम स्टे) : (१) उपभोक्ता समूहले स्वीकृत कार्ययोजनामा व्यवस्था भएबमोजिम पर्यापर्यटन प्रवर्द्धन गर्नेगरी होम स्टे सञ्चालन गर्न चाहने उपभोक्ता समूह वा स्थानीय समुदायले नगरपालिकामा सामुदायिक होम स्टे वा सामुदायिक घरवास दर्ता गरी सञ्चालन गर्न सक्नेछन् ।

- (२) नगरपालिकाले उपभोक्ता समूहका महिला, अपांग वा विपन्न सदस्यले सामुदायिक होम स्टे दर्ता तथासञ्चालन गर्न प्रोत्साहन दिन र सघाउ पुऱ्याउन महिला, अपांग वा विपन्न सदस्यद्वारा स्थापित र सञ्चालित सामुदायिक होम स्टेलाई आर्थिक अनुदान तथा अन्य सुविधा सहूलियत प्रदान गर्न सक्नेछ ।

४३. सामुदायिक चिडियाखाना, वन्यजन्तु उद्धार केन्द्र र वन्यजन्तु पालन तथा प्रजनन:

- (१) सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले आफै वा अन्य विभिन्न पक्षसँगको सहकार्यमा सामुदायिक चिडियाखाना, वन्यजन्तु उद्धार केन्द्र र वन्यजन्तु पालन तथा प्रजननसम्बन्धि योजना तर्जुमा गरी सामुदायिक चिडियाखाना वा वन्यजन्तु उद्धार केन्द्र स्थापना तथा सञ्चालन र वन्यजन्तु पालन तथा प्रजनन सम्बन्धि कार्यहरू गर्न सक्नेछन् ।
- (२) वन्यजन्तु पालन तथा प्रजनन पश्चात गरिने विक्री वितरणका लागि प्रदान गरिने इजाजत सम्बन्धि मापदण्डहरू प्रचलित कानूनबमोजिम हुनेछ ।

- (३) सामुदायिक चिडियाखाना वा वन्यजन्तु उद्धार केन्द्र र वन्यजन्तु पालन तथा प्रजननसम्बन्धि योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्न चाहने उपभोक्ता समूहलाई नगरपालिका र डिभिजन वन कार्यालयले आवश्यक प्राविधिक र अन्य सहयोग उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

४४. जलाधार संरक्षण : (१) नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रमा रहेका जलाधारहरूको पहिचान गरी नक्शा सहितको विवरण राख्नुपर्नेछ ।

- (२) नगरपालिकामारहेका जलाधारहरूको उपभोक्ता समूहको गठन गरी समूहको माध्यमबाट संरक्षण तथा व्यवस्थापन गराउन सक्नेछ ।
- (३) जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गर्ने उपभोक्ता समूहलाई योजना र कार्यक्रम तर्जुमा तथा कार्यान्वयनका लागि नगरपालिका र डिभिजन वन कार्यालयले आवश्यक प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोग उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।
- (४) जलाधार क्षेत्रको संरक्षणका माध्यमबाट जलस्रोत लगायतको संरक्षणमा उपभोक्ता समूहले पुऱ्याएको योगदान वापत जलस्रोत लगायतका स्रोत उपभोग गर्ने विभिन्न निकाय, संघ संस्था, उद्योग लगायतका पक्षहरूले जलाधार क्षेत्र संरक्षण गर्ने उपभोक्ता समूहलाई विभिन्न अनुदान तथा अन्य उत्प्रेरणाका स्रोतहरू उपलब्ध गराउन सक्नेछन् ।

४५. जैविक मार्गको व्यवस्थापन : (१) नगरपालिकामा वन्यजन्तु र चराचुरुङ्गीको आवत जावत गर्ने जैविक मार्गको रूपमा रहेका वन क्षेत्रहरूको संरक्षण, व्यवस्थापन र सदुपयोग समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन प्रणालीका माध्यमबाट गरिनेछ ।

- (२) जैविक मार्गका सामुदायिक वन र वन्यजन्तुको संरक्षणका लागि उपभोक्ता समूहलाई यस नगरपालिका र डिभिजन वन कार्यालयले प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोग उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।
- (३) जैविक मार्गमा पर्ने वन क्षेत्रमा आश्रित समुदायलाई जैविक मार्गको वन पैदावार उपयोग गर्नबाट बञ्चित गरिनेछैन ।
- (४) जैविक मार्गमा वन्यजन्तुबाट सुरक्षित रहनका लागि सम्बन्धित उपभोक्ता समूह र नगरपालिकाले सचेतना अभिवृद्धि र सुरक्षात्मक उपायहरू अवलम्बन गर्न गराउन सक्नेछन् ।

४६. मानव-वन्यजन्तु द्वन्द्व व्यवस्थापन र राहत वितरण: (१) नगरपालिका र डिभिजन वन कार्यालयका साथै सम्बन्धित वन उपभोक्ता समूहले वन्यजन्तुबाट हुने जनधनको क्षति कम हुने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्नेछ ।

- (२) वन्यजन्तुबाट कसैको धनजनको क्षति भएमा त्यस्तो क्षति वापत पिडितलाई नेपाल सरकार र कर्णाली प्रदेश सरकारले उपलब्ध गराउने राहतका अतिरिक्त नगरपालिका र वन उपभोक्ता समूहले थप राहत प्रदान गर्न सक्नेछ ।
- (४) मानव वन्यजन्तु द्वन्द्वबाट प्रभावित व्यक्तिहरूको जीउधनको सुरक्षाका लागि जीवन बीमा तथा निर्जीवन बीमा गर्नका लागि नगरपालिका र डिभिजन वन कार्यालयले आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।
- (५) नगरपालिका र डिभिजन वन कार्यालयले वन्यजन्तुलाई वन क्षेत्रमा नै बसोवास गर्ने अवस्था सिर्जना गर्नका लागि सामुदायिक वन लगायतका जैविक मार्गमा पानी पोखरी निर्माण, जंगली फलफूलका विरुवा संरक्षण, घाँसे क्षेत्रहरूको संरक्षण जस्ता कार्यहरू गर्न सक्नेछ ।

४७. मानव वन्यजन्तु सहअस्तित्व व्यवस्थापन सम्बन्धि व्यवस्था: (१) मानव वन्यजन्तु द्वन्द्वको प्रभावमा पर्ने उपभोक्ता समूहले आ-आफ्नो क्षेत्रमा हुने मानव वन्यजन्तु सहअस्तित्व व्यवस्थापनका लागि वन व्यवस्थापनबाट प्राप्त गर्ने आयको निश्चित अंश छुट्याउनुपर्नेछ ।

- (२) उपभोक्ता समूहले उपदफा (१) बमोजिम छुट्याएको रकमबाट वन्यजन्तुबाट हुने क्षतिको राहत प्रदान गर्न र मानव वन्यजन्तु सहअस्तित्व व्यवस्थापनको कार्य गर्नुपर्नेछ ।

४८. सिमसार क्षेत्रको संरक्षण र व्यवस्थापन: (१) नगरपालिकाले राष्ट्रिय वन क्षेत्र भन्दा बाहिर रहेका पानीको स्रोतक्षेत्र, पानीको मुहान, पोखरी, ताल, खोला-खोल्सी, नदी लगायतका सिमसारको संरक्षण र सदुपयोग उपभोक्ता समूहका माध्यमबाट गर्न सक्नेछ ।

- (२) नगरपालिकाले उपदफा (१) बमोजिमका सिमसार क्षेत्रहरूको संरक्षण र सदुपयोगका लागि सिमसार उपभोक्ता समूह गठन तथा दर्ता नगरपालिकाको जलचर तथा जलीय जैविक विविधता संरक्षण ऐन, २०८० बमोजिम गर्नुपर्नेछ ।

- (३) सिमसार उपभोक्ता समूहले उपदफा (२) बमोजिम सुम्पिएको सिमसार क्षेत्रका माछा तथा अन्य जलचरको संरक्षण, संकलन र विक्री वितरणका लागि उपभोक्ता समूहले आफै आवश्यक व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।
- (४) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि उपभोक्ता समूहद्वारा व्यवस्थापन गरिएका वन क्षेत्रभित्र रहेका सिमसार क्षेत्रको व्यवस्थापन स्वीकृत कार्ययोजना बमोजिम गर्नुपर्नेछ ।

- ४५. सहरी वनको विकास र व्यवस्थापन :** (१) नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको सहरी क्षेत्र तथा बस्तीमा रहेका सार्वजनिक सडक तथा पार्क जस्ता स्थानमा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहसँगको सहकार्यमा सहरी वनको विकास तथा व्यवस्थापन गर्न सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम स्थापना हुने सहरी वनको विकासका लागि नगर पालिका र डिभिजन वन कार्यालयले आवश्यक आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउनुपर्नेछ ।
- (३) उपदफा (१) बमोजिम स्थापना हुने सहरी वनको वन पैदावार नगरपालिका सँगको समन्वयमा सम्बन्धित उपभोक्ता समूहले विभिन्न प्रयोजनका लागि प्रयोग गर्न सक्नेछ ।

- ५०. उद्यान घोषणा गर्न सक्ने:** (१) नगरपालिकाले सम्बन्धित वन उपभोक्ता समूह र कार्यालयसँगको समन्वयमा वन क्षेत्रको कुनै उपयुक्त भागलाई वन उद्यान तथा प्राणी उद्यान घोषणा गरी स्वयम्, वन उपभोक्ता समूह वा निजी क्षेत्रमार्फत उद्यान निर्माण र सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।
- (२) सामुदायिक वन क्षेत्रमा स्थापना र सञ्चालन गरिने वन उद्यान तथा प्राणी उद्यान सम्बन्धित उपभोक्ता समूह मार्फत सञ्चालन गर्नुपर्नेछ ।

- ५१. वातावरणीय सेवाको व्यवस्थापन:** (१) वन क्षेत्रबाट हुने कार्वन सञ्चित तथा उत्सर्जन न्यूनीकरण बाहेकका जलस्रोत संरक्षण, जैविक विविधता संरक्षण र पर्यापर्यटनको विकास लगायतका वातावरणीय सेवाको व्यवस्थापन गर्न चाहने वन उपभोक्ता समूह लगायतका स्थानीय समुदायले आफ्नो वन व्यवस्थापन योजना वा विशेष कार्ययोजनामा व्यवस्था गरी वातावरणीय सेवाको व्यवस्थापन र सदुपयोग गर्न सक्नेछन् ।
- (२) वातावरणीय सेवाको व्यवस्थापन गरी उक्त सेवा विक्री गर्न चाहने उपभोक्ता समूह वा स्थानीय समुदाय र वातावरणीय सेवा उपयोग गर्न

चाहने पक्षका बीचमा सम्झौता गरी वातावरणीय सेवाको खरिद विक्री गर्न सकिनेछ ।

- (३) वातावरणीय सेवाको आदान प्रदान तथा खरिद विक्रीबाट प्राप्त लाभको बाँडफाँड र सदुपयोगसम्बन्धि विषयहरु वातावरणीय सेवाको व्यवस्थापन योजना र आपसी सम्झौतामा उल्लेख गरिएबमोजिम हुनेछ ।

- ५२. वन डढेलो नियन्त्रण:** (१) कुनै वनमा वन डढेलो लागेमा नगरपालिका, डिभिजन वन कार्यालय, सुरक्षा निकाय, सम्बन्धित वन उपभोक्ता समूह र निजी जग्गावालाहरु समेतको पहलमा वन डढेलो नियन्त्रण गर्नुपर्नेछ ।
- (२) नगरपालिकाले वन डढेलो नियन्त्रणका लागि वन उपभोक्ता समूह मार्फत सचेतना र क्षमता अभिवृद्धि तथा डढेलो नियन्त्रणको प्रविधि र सूचना संयन्त्र विकास गर्ने तथा समन्वयका लागि आवश्यक कार्यहरु गर्नुपर्नेछ ।
- (३) वन डढेलो नियन्त्रणमा खटिँदा कुनै व्यक्तिलाई क्षति हुन गएमा सोको मूल्यांकन गरी नगरपालिका र सम्बन्धित उपभोक्ता समूहले राहत तथा अन्य आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।
- (४) वन डढेलोका कारण वा वन डढेलो नियन्त्रण गर्न जाँदा कुनै व्यक्ति घाइते वा मृत्यु भएमा त्यस्ता व्यक्ति वा निजको हकवाला व्यक्तिले बीमा रकम पाउने गरी नगरपालिका र यसको क्षेत्रभित्र रहेका सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको सहकार्यमा सामुहिक बीमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्नसक्नेछ ।

- ५३. वृक्षारोपण कार्यक्रम सञ्चालन :** (१) नगरपालिकाले आवश्यकता अनुसार वडा स्तरमा उपभोक्ता समूह, वन सहकारी संस्था वा वन उद्यमको माध्यमबाट कम्तिमा एउटा नर्सरी स्थापना गर्नका लागि आवश्यक व्यवस्था गरी सोको लागि अनुदान उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम स्थापना गरिने नर्सरीमा रोजगारी प्रदान गर्दा सम्बन्धित क्षेत्रमा रहेका विपन्न परिवारलाई प्राथमिकता दिनुपर्नेछ ।
- (३) उपदफा (१) बमोजिम स्थापित नर्सरीमा किसान, निजी वन तथा वन उपभोक्ता समूहको माग अनुसारका रैथाने र पारिस्थितिकीय प्रलाणीमैत्री व्यवसायिक र अव्यवसायिक विरुवाहरुको उत्पादन र विक्री वितरण गर्न प्राथमिकता दिनुपर्नेछ ।

- (४) वन उपभोक्ता समूह, किसान तथा निजी वनवालाहरुलाई निःशुल्क वा न्यूनतम शुल्कमा विरुवा उपलब्ध गराई वन क्षेत्र, नदी किनार, नदी उकास क्षेत्र, नहर किनार, सडक किनार, सार्वजनिक जग्गा, खाली जग्गा, पाखो जग्गा, वन विनास भएको क्षेत्र र निजी जग्गामा वृक्षारोपणका लागि नगरपालिका र डिभिजन वन कार्यालयले अनुदान उपलब्ध गराउन आवश्यक रकम विनियोजन गर्न सक्नेछ ।
- (५) नगरपालिकामा फैलिएका मिचाहा प्रजाती नियन्त्रण गरी वा हटाई उक्त क्षेत्रमा वृक्षारोपण गर्न चाहने वन उपभोक्ता समूह वा निजी जग्गावालालाई नगरपालिकाले प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोग उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

५४. जडीबुटी खेति तथा गैरकाष्ठ वन पैदावार प्रवर्द्धन:(१) नगरपालिकाले सामुदायिक वन लगायतका वन क्षेत्र र निजी जग्गामा सुगन्धित वनस्पति, औषधीजन्य जडीबुटी तथा अन्य जडीबुटी खेति र गैरकाष्ठ वन पैदावारको पहिचान र प्रवर्द्धनका लागि प्राविधिक, आर्थिक र अन्य आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

- (२) नगरपालिका क्षेत्रमा उत्पादित जडीबुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावारको भण्डारण, प्रशोधन र बजारीकरणका लागि आवश्यक पूर्वाधारको विकास गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिनेछ ।

५५. कृषि वन प्रवर्द्धन : (१) नगरपालिकामा रहेका सामुदायिक वन लगायतका वन क्षेत्र, सार्वजनिक जग्गा र निजी वन तथा निजी जग्गाहरुमा कृषि वन लगायतका आयआर्जनका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्नसकिनेछ, साथै उक्त कार्य गर्न चाहने व्यक्ति, समूह वा संघ संस्थालाई नगरपालिकाले आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

- (२) सामुदायिक वनमा कृषि वन कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा वन क्षेत्रको जैविक विविधता संरक्षण हुने गरी र एउटै विरुवाले लामो समय उत्पादन दिने प्रकृतिका वनजन्य तथा कृषिजन्य पैदावारहरु लगाउन प्राथमिकता दिनुपर्नेछ ।

५६. वनजन्य बीउको उत्पादन : नगरपालिका वा डिभिजन वन कार्यालयले वन बीउको उत्पादन, विक्री वितरण र निर्यातका लागि नगरपालिकामा पाइने वन पैदावारका बीउहरुको उत्पादन र बजारीकरणका लागि योजना तर्जुमा गरी वन उपभोक्ता समूह र निजी वनवालाहरुलाई आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

५७. चरनको व्यवस्थापन : (१) नगरपालिकामा रहेका सामुदायिक वनमा पशुहरुको चरीचरन व्यवस्थापनका लागि उपभोक्ता समूहको वन व्यवस्थापन कार्ययोजनामा आवश्यक व्यवस्था गरी चरीचरन व्यवस्थापन गर्नुपर्नेछ ।

- (२) सामुदायिक वन बाहेकका अन्य वन क्षेत्र वा सार्वजनिक जग्गामा चरीचरन व्यवस्थापनका लागि नगरपालिकाले गोठाला तथा पशुपालक परिवार वा समूहसँग परामर्श गरी चरीचरन गराउने क्रममा पालन गर्नुपर्ने नियमहरु बनाउन सक्नेछ ।
- (३) उपदफा (१) र (२) बमोजिम चरीचरनका नियमहरु बनाउँदा आदिवासी जनजाति र स्थानीय समुदायको उद्यौली उभौली लगायतका प्रथाजनित अभ्यासको सम्मान गर्नुपर्नेछ ।

५८. वनसम्बन्धि परम्परागत ज्ञानको संरक्षण र प्रवर्द्धन : (१) नगरपालिकाले वन व्यवस्थापनसम्बन्धि कार्य गर्दा र वन स्रोत परिचालन गर्दा आदिवासी जनजाति र स्थानीय समुदायको वनको संरक्षण तथा व्यवस्थापनका लागि उपयुक्त रैथाने तथा परम्परागत ज्ञानको सम्मान, संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्नुपर्नेछ ।

- (२) वन व्यवस्थापन गर्दा र वन स्रोत परिचालन गर्दा वनमा आश्रित जीविकोपार्जनको अधिकारको सम्बर्द्धन गर्नुपर्नेछ ।
- (३) नगरपालिकामा रहेका आदिवासी जनजाति र स्थानीय समुदायलाई वन तथा जैविक विविधता र प्राकृतिक स्रोत संरक्षण तथा सदुपयोगसँग सम्बन्धित परम्परागत ज्ञानको संरक्षण र प्रवर्द्धनका लागि नगरपालिकाले आवश्यक सहयोग गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद-८

वनसम्बन्धि कसुरको जाचबुझ सम्बन्धि कार्यविधि र दण्ड सजाय

५९. वनसम्बन्धि कसुरको जाँचबुझसम्बन्धि कार्यविधि : नगरपालिकाको क्षेत्रभित्र हुने वन तथा वन्यजन्तु सम्बन्धि कसुरको जाँचबुझसम्बन्धि कार्यविधिको सम्बन्धमा वन तथा वन्यजन्तु सम्बन्धि प्रचलित कानून लागु हुनेछ ।

६०. दण्ड सजाय : यस नगरपालिकाको क्षेत्रभित्र हुने वन तथा वन्यजन्तु सम्बन्धि कसुरमा वन तथा वन्यजन्तु सम्बन्धि प्रचलित कानूनबमोजिम दण्ड सजाय हुनेछ ।

परिच्छेद-९

वनसम्बन्धि संस्थागत व्यतस्था

६१. नेपाल सरकार र कर्णाली प्रदेश सरकारको भूमिका : यो ऐन कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकार र कर्णाली प्रदेश सरकारले आवश्यक सहयोग र स्रोत साधन उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।
६२. वन तथा वातावरण शाखाले वनसम्बन्धि कार्य गर्न सक्ने : (१) नगरपालिकाको वन तथा वातावरणसम्बन्धि काम गर्ने शाखाले वनसम्बन्धि विषयका विभिन्न पक्षमा आवश्यक सहजीकरण र प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउनुपर्नेछ ।
(२) वन तथा वातावरण शाखाले वनसम्बन्धि कार्य सञ्चालन गर्दा नगरपालिकामा रहेको विषयगत समितिसँग सहकार्य र समन्वय गर्नुपर्नेछ ।
६३. वनसम्बन्धि कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्ने : (१) नगरपालिकाले नेपालको संविधान प्रदत्त स्वच्छ तथा स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने मौलिक हक, पर्यावरणीय दिगो विकासका सिद्धान्त अवलम्बन गर्नुपर्ने सम्बन्धि राज्यको नीति, नेपालको संविधानको अनुसूची ८ र ९ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ (२) (ब) र दफा ११ (४) (ड) मा उल्लिखित वन, वन्यजन्तु, जैविक विविधता सम्बन्धि जिम्मेवारी निर्वाह गर्न तथा सम्बन्धित कार्यहरू गर्नका लागि सरोकारवाला संघ संस्था, नागरिक समाज र निजी क्षेत्रसँग समन्वय, परामर्श र सहकार्य गरी पञ्चवर्षिय वन योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्न सक्नेछ ।
(२) नगरपालिकाले उपदफा (१) बमोजिमको पञ्चवर्षिय वन योजना कार्यान्वयन गर्दा उपभोक्ता समूह, गैरसरकारी संस्थार निजी क्षेत्र मार्फत सञ्चालन गर्न प्राथमिकता दिनुपर्नेछ ।
(३) नगरपालिकाले आफ्नो वन योजना कार्यान्वयनका क्रममा वन उपभोक्ता समूहको क्षमता विकास, सामुदायिक वनको कार्ययोजना तर्जुमा, संशोधन तथा परिमार्जन, वन उद्यम तथा पर्यापर्यटन विकास लगायतका कार्यहरूका लागि आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने गरी नियमित रूपमा बजेट विनियोजन गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद-१०

विविध

६४. वन क्षेत्रमा प्रवेश नियमन: (१) वन संरक्षणको दृष्टिकोणले आवश्यक देखिएमा नगरपालिका र सम्बन्धित वन उपभोक्ता समूहले आफ्नो सबै वन क्षेत्र वा केही निश्चित वन क्षेत्रमा केही समयका लागि प्रवेश नियन्त्रण तथा निषेध गर्न सक्नेछ ।
(२) सामुदायिक वन बाहेकका वन क्षेत्रमा केही समयका लागि प्रवेश निषेध गर्नुपर्ने भएमा सो सम्बन्धि व्यवस्था वनसम्बन्धि प्रचलित कानूनबमोजिम हुनेछ र डिभिजन वन कार्यालयले वन क्षेत्रमा प्रवेश निषेधसम्बन्धि निर्णय गर्दा नगरपालिकासँग समन्वय, छलफल तथा परामर्श गर्नुपर्नेछ ।
(३) उपदफा (१) र (२) बमोजिम वन क्षेत्रमा प्रवेश निषेध गर्दा परम्परागत रूपमा उपयोग गर्दै आएको बाटो, खानेपानी, सिंचाई, पानीघट्ट जस्ता र धार्मिक तथा सांस्कृतिक क्षेत्रको नियमित उपयोगमा प्रतिबन्ध लगाउन पाइनेछैन ।
६५. सामाजिक प्रयोजनका लागि वन पैदावारको आपूर्ति : नगरपालिकाको क्षेत्रभित्र धार्मिक तथा सांस्कृतिक कार्य, विपद् व्यवस्थापन, दाह संस्कार, विपन्न वर्गको घरगोठ निर्माण र अन्य अत्यावश्यक विकास निर्माणका लागि काठ दाउरा आवश्यक परेमा नगरपालिकाले सम्बन्धित वन उपभोक्ता समूह वा निजी वनवालालाई न्यूनतम शुल्क लिई यी प्रयोजनका लागि काठ दाउरा आपूर्ति गर्नका लागि समन्वय गर्न सक्नेछ ।
६६. अन्तरस्थानीय तहमा फैलिएको वन व्यवस्थापन : नगरपालिका र छिमेकी गाउँपालिका वा नगरपालिका बीच फैलिएको वनको दिगो व्यवस्थापनका लागि अन्तरस्थानीयतह वन समन्वय समिति गठन गरी त्यस्ता वनहरूको दिगो संरक्षण र व्यवस्थापनका लागि सहजीकरण गरिनेछ ।
६७. पुरस्कारसम्बन्धि व्यवस्था : वन संरक्षण र व्यवस्थापनमा उल्लेखनीय योगदान गर्ने समुदाय, व्यक्ति वा संस्थालाई नगरपालिकाले आवश्यक पुरस्कारको व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।
६८. अधिकार प्रत्यायोजन: नगरपालिका र कार्यपालिकाले यस ऐनबमोजिम आफूलाई प्राप्त गरेको अधिकार कुनै सदस्य, विषयगत समिति, अध्यक्ष, संयोजक, कार्यालय वा कुनै अधिकृत कर्मचारीलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।

६५. **नियम, निर्देशिका र कार्यविधि बनाउन सक्ने:** यस ऐनमा गरिएका व्यवस्थाहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि नगरपालिकाले आवश्यक पर्ने नियमावली, निर्देशिका र कार्यविधि बनाउन सक्नेछ ।

७०. **बचाउ :** (१) नगरपालिकाले वनका विषयमा यस अधी कार्यविधि वा अन्य आधारमा गरेका कार्यहरू यसै ऐनबमोजिम भएगरेको मानिनेछ ।

आज्ञाले
कृष्ण प्रसाद पोख्रेल
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत